

Уредник
Зорица Хаџић

ISBN 978-86-89791-28-0

Ова публикација у целини или у деловима не сме се умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача нити може бити на било који други начин или било којим другим средством дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

ТИХОМИР ОСТОЈИЋ

НОВИ САД:
СРЕДИШТЕ ОВОСТРАНОГ СРПСТВА

Приредила
Милица Ђуковић

Нови Сад
2017

ПРЕДГОВОР

„ОТЕЧЕСТВО УЧЕНИХ СРБАЉА” У КРИТИКАМА И ПОЛЕМИКАМА ТИХОМИРА ОСТОЈИЋА

Иако у данашњој науци о књижевности помало скрајнут, Тихомир Остојић (Мали Семиклуш, 1865 – Беч, 1921)¹ активно је учествовао у књижевном и културном животу Новог Сада на прелазу из XIX у XX век. Свршивши четворогодишње студије српског и немачког језика и књижевности у Пешти (1884–1888) и једногодишње студије славистике у Бечу (1888–1889)², Тихомир Остојић враћа се у Нови Сад, где постаје професор

---

¹ „Тихомир Остојић рођен је 1865. године у банатском селу које се у то време звало Tisa Sent Mikloš (Tisza Szent Miklós), а незванично, међу Србима, Мали Семиклуш. [...] Мало је вероватно да је ико могао да претпостави да ће 1935. године ово село на северу Баната бити названо Остојићево баш по овом дечаку, иако се још у раном детињству могло уочити да је обдарен многим талентима.” Видети: Биљана Шимуновић Бешлин, „Тихомир Остојић – између личног и јавног интереса”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 64, св. 1, 2016, стр. 217.

² „После свршене Новосадске гимназије, где је у јуну 1884. са одликом матурирао, Остојић у јесен исте те године одлази у Будимпешту, где је као изабрани питомац Текелијина завода слушао филозофију (српски и немачки језик и књижевност), до у јесен 1888. Пошто је од Саборског одбора добио Адамовићеву стипендију од 300 форината, он почетком новембра 1889. одлази у Беч, где на тамошњем Универзитету проводи два семестра, слушајући славистику код Јагића.” Јован Савковић, „Тихомир Остојић: професор Српске новосадске гимназије”, *Летопис Матице српске*, год. 108, књ. 341, св. 1, 1934, стр. 58.

Српске православне велике гимназије (двадесет и две године Остојић ће радити у овој гимназији, прво као предавач, од 1889. до 21. августа 1890. године, потом, до 7. марта 1894. као суплент–професор и, коначно, од 1894. до пензионисања, 1911. године, као редовни професор)³, надзорник Српског учитељког конвикта (од 1896. до 1900. године)⁴, секретар Матице српске (од јесени 1911. до априла 1915. године) и уредник *Летописа Матице српске* (1912–1914). Многострука поља интересовања⁵, културног и научног ангажовања Тихомира Остојића, концизно је предочио Божидар Ковачек: „Верујући у народно просвећивање као полугу општег напретка, Остојић је прихватао све облике организованог

---

³ Видети: Васа Стајић, „Тихомир Остојић”, *Летопис Матице српске*, год. 101, књ. 313, св. 1/3, јул–септембар, 1927, стр. 25.

⁴ О овоме: Живан Милисавац, „Настојање Тихомира Остојића на увођењу реформи у Матицу српску”, *Свеске Матице српске: грађа и прилози за културну и друштвену историју. Серија књижевности и језика*, бр. 20, св. 7, 1991, стр. 14.

⁵ Велика и трајна љубав Тихомира Остојића, која се зачела у доба гимназијског школовања и боравка у кући професора Јована Грчића, а о којој сведочи Остојићев ђачки дневник (у којем је забележио да би желео да живот посвети „народу и музици”) била је музика. О овоме видети: Васа Стајић, „Тихомир Остојић”, *Летопис Матице српске*, год. 101, књ. 313, св. 1/3, јул–септембар, 1927, стр. 19, и Трива Милитар, „Школовање Тихомира Остојића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 13, св. 1, 1965, стр. 96. и 98. Једно време, у Пешти, Тихомир Остојић се чак „... бавио мишљу да професуру сасвим напусти и пређе у карловачку Богословију, али на то ипак није могао да се одлучи.” Јован Савковић, „Тихомир Остојић: професор Српске новосадске гимназије”, *Летопис Матице српске*, год. 108, књ. 341, св. 1, 1934, стр. 59.

рада и окупљања. Он диригује хором, пропагира певачка друштва, организује трговачку омладину, председава Новосадској читаоници, залаже се за позориште, за соколско удруживање, чак за сеоске и манастирске славе. Пише о чувању народног здравља, о васпитању привредног подмлатка, о сиротиштима, о запошљавању жена, о стипендијама, о домаћој радиности, чак о снабдевању млеком.”, односно „Остојић приређује, пропагира и програмира ’књиге за народ’, пише безбројне рецензије да би обавестио о новим појавама у уметности и науци, држи предавања кад год га за то замоле, најзад, многим чланцима покушава да програмски утиче на правце развитка културног живота.”⁶

Члан тајног ђачког друштва *Слога* (као гимназијалац)⁷, истакнути представник и предавач Кола младих

---

⁶ Божидар Ковачек, „Одушевљени просветитељ. Уз педесету годишњицу смрти Тихомира Остојића”, *Дневник*, недеља, 21. фебруар 1971, стр. 12. Овај текст Ковачек је проширио и објавио под насловом: „Тихомир Остојић – професор, просветитељ”, у тематском броју *Свезака Матице српске*, у целости посвећеном Тихомиру Остојићу. Видети: Божидар Ковачек, „Тихомир Остојић – професор, просветитељ”, *Свеске Матице српске: грађа и прилози за културну и друштвену историју. Серија књижевности и језика*, бр. 20, св. 7, 1991, стр. 7–11 (наведени цитати у овој допуњеној верзији текста налазе се на стр. 10).

⁷ Јављајући, у писму од 1. новембра 1926. године, о припремању „светосавског говора о Тихомиру”, Васа Стајић ће замолити Милету Јакшића да запише своја сећања на *Слогу* и Тихомира Остојића: „Хоћеш ли, драги Милета, имати воље и времена да напишеш своја сећања на гимназијске године, на *Слогу*, ако си јој био члан, на сарадњу са чика-Јовом, ако је тога било, на *Невену*, а овом приликом нарочито сећање на Тихомира. Ја верујем да ће доћи време и могућност за издавање *Споменице Тихомира*

Срба (у време студијског боравка у Пешти), Тихомир Остојић, по повратку у Нови Сад постаје повереник (од 1892. године), потом и добротвор (од 1897. године) Српске књижевне задруге у Новом Саду, члан а потом (1902. и 1903. године) и потпредседник Српске читаонице у Новом Саду, председник Артистичког одсека Српског народног позоришта, члан Новосадског сокола (од октобра 1901. до јуна 1902. године), наставник вечерње школе новосадске трговачке омладине⁸, члан Читалачког девојачког друштва (претече Девојачког кола и Српског омладинског кола) и предавач на састанцима овог удружења⁹, укратко, свестран научник, савестан и вредан културни радник.

Два основна постулата Остојићевог егзистенцијалног, научног и културног програма – тежња за просвећивањем народа и борба против дилетантизма – најјучљивија су у критикама и полемикама посвећеним Матици српској. Иако члан Матице српске и сарадник *Летописа Матице српске* тек од 1896. године, а члан Матичиног Књижевног одељења од 22. (10)

Остојића, у којој ће круг Тихомира, Јоце Максимовића, Милутина, Манојловића – Рајка, Шумоње, Кошутића, Милете, Рад. Марковића, поп Јоце Јовановића – бити осветљен и изнесен у светлост какву заслужује.” Видети: *Судари Милете Јакишића: преписка*, приредили Миливој Ненин и Зорица Хацић, Матица српска, Нови Сад, 2005, стр. 114.

⁸ Васа Стајић, „Тихомир Остојић”, *Летопис Матице српске*, год. 101, књ. 313, св. 1/3, јул–септембар, 1927, стр. 29–30.

⁹ Тих. Остојић, „Омладински покрети у новије доба у Новом Саду”, *Омладински гласник: лист српске омладине*, год. прва, свеска за јануар, 1904, стр. 18–29.

августа 1898. године¹⁰, Тихомир Остојић, који је још као ђак Новосадске гимназије маштао о томе да једног дана, са својим друговима, преузме управу над Матицом српском¹¹, о овој институцији први пут се критички огласио у *Стражилову* 1892. године.

Свестан појаве нових просветних и издавачких предузећа у српству, Остојић, у студији „Матица српска”, прецизира задатке и улогу Матице српске као обласног књижевног и просветног (а не научног) друштва: „Матица не може ни по својем месту, ни по средствима, ни по приликама, бити учено друштво. Сад, кад имамо две академије, Књижевну задругу и другу Матицу (хрватску), задатак Матице наше сам од себе се бистри. Она треба да је књижевно средиште нашега оностраног народа, које треба поглавито да се

---

¹⁰ Милутин Јакшић, на седници од 19. (7) августа 1898. године, за чланове Књижевног одељења Матице српске предложио је Тихомира Остојића, Јована Радонића, Станоја Станојевића и сви су они изабрани за чланове 22. (10) августа 1898. године. Видети: Васа Стајић, „Тихомир Остојић”, *Летопис Матице српске*, год. 101, књ. 313, св. 1/3, јул–септембар, 1927, стр. 34.

¹¹ „Васа Стајић ми је говорио да је у дневнику који је Тихомир Остојић писао као гимназиста нашао забележено да је он већ тада сањао о томе да с младим друговима својим заузме Матицу. Не треба се чудити оваквим амбицијама тадашњег гимназисте. Треба имати на уму да је припадао једном од најсјајнијих ђачких нараштаја новосадске гимназије коме су припадали Милутин и Васа Јакшићи, Рада и Светислав Симоновићи, Павле Марковић Адамов, Јован Максимовић, Радован Кошутић, Никола Манојловић Рајко, Мирко Поповић, Иларион Зеремски, Милан Шевић и други.” Милан Петровић, „Тихомир Остојић”, *Летопис Матице српске*, год. 129, књ. 371, св. 3, март 1953, стр. 190.

стара за књижевне потребе нашега краја.”¹² Наредне, 1893. године, у чланку „Пред Матичину скупштину”, објављеном такође у *Стражилову*, Тихомир Остојић знатно сужава задатак Матице српске, указујући на потребу прилагођавања њених издања, посебно Књига за народ, нивоу образовања и материјалном положају читалаца којима су ова издања намењена „Па ипак и после основања Књижевне задруге има ’Матица’ још поља, она га управо мора тражити и задобити, ако неће да јој леп глас сасвим угине. Задруга се састарала и стараће се за књижевне потребе средњег реда нашег народа. То се види и по њену програму и по првом колу књига. Она то може најбоље и извести, јер је у највећем просветном и књижевном средишту српском. А ко се брине за књижевну храну најдоњег реда нашег народа, за сељаке, ратаре, надничаре, раднике, тежаке, којима је много дати за књиге Књижевне задруге? Ту се морамо одмах сетити дивне мисли о ’Књигама за народ’, али одмах морамо жалити, што тако споро излазе и што се тако невешто растурују. Ето, то је поље за ’Матицу!’”¹³ Три године након чланка „Пред Матичину скупштину” Тихомир Остојић враћа се разматрању односа Матице српске и Српске књижевне задруге, овога пута у *Летопису Матице српске*. У чланку „Српска књижевна задруга. Поглед на њен значај и

---

¹² Тих. Остојић, „Матица српска”, *Стражилово*, год. V, број 39, у Новом Саду, 27. септембра 1892, стр. 620.

¹³ Тих. О., „Пред Матичину скупштину”, *Стражилово*, год. VI, број 35, у Новом Саду, 29. августа 1893, стр. 552.

досадашњи рад”, Остојић трезвено самерава положај и функцију ових двеју институција, негирајући потребу за било којим обликом ривалства, а увек имајући на уму потребе српског народа у јужној Угарској „Треба ли сад ’Матица’ да се мјери са ’Задругом’? Или да се матичари срде на задругаре? Не, никако! Тешко би у тој борби и било успјеха, јер бисмо војевали против природна тока ствари. Свесрпски задаци, нарочито просвјетни, почети су овдје, али су предати у аманет јужном српству. И књижевни аманет стварања, умножавања и ширења свесрпске књиге већ је давно предат Биограду. Сад је и ’Матичин’ програм јаснији: она се мора ограничити на сјеверно српство.”¹⁴ Разумљивим се, стога, чини, што ће коју годину касније у усменом разговору са Антуном Фабрисом, уредником *Срђа*, Остојић побијати сумњу о евентаулној културној „утакмици” између Матице српске и Српске књижевне задруге, односно између Новог Сада и Београда, као двају српских културних средишта.¹⁵

---

¹⁴ Тихомир Остојић, „Српска књижевна задруга. Поглед на њен значај и досадашњи рад”, *Летопис Матице српске*, год. 65, књ. 188, св. 4, 1896, стр. 173.

¹⁵ Фабрис, тако, бележи своја сећања на разговор са Тихомиром Остојићем и Јованом Радонићем у Жупи Дубровачкој: „Све пак скупа узето, све ми нешто мириши на некакву утакмицу с онијем у Биограду, особито с онијем око Српске књижевне задруге. Ако је то тако, као што се мени чини, то би била ствар на силу, па и данашње прилике нијесу за то. Биоград је одавно однио над Новијем Садам првенство на књижевном и културном пољу. Биоград је данас неоспорно културно средиште цијелога српства. Тако су прилике донијеле и тијем треба да се помири Нови Сад и у њему Матица српска и они око ње. [...] Дубровник је био у

Захтев да издања Матице српске буду актуелна (савремена), примерена друштвеном тренутку и средини чији су израз, а посебно тежња да се програм *Летописа Матице српске* прилагоди књижевноисторијски и културноисторијски специфичним потребама „северног српства”, представљају програмска начела за која се залагао Тихомир Остојић, у периоду од 1892. године, када се у *Стражилову* огласио поводом Матице српске и *Летописа Матице српске*, све до 1912. године, када ће покушати да, као уредник *Летописа*, ова начела и реализује. Непостојање јасно дефинисаног програма листа (да ли је *Летопис Матице српске* „академски, чисто научан орган са стручним чланцима за специјалисте”, или је „књижеван зборник за нестручну али образовану публику (као што је на пр. ’Вѣсникъ Европы’, ’Budapesti Szemle’)”¹⁶) и неактуелност тема о којима се у листу расправља („Још је и то велик недостатак Летописа што су му чланци врло ретко *сувремени* [курзив Остојићев, прим. М. Ћ.]”¹⁷), о чему

средњем вијеку српска Атина, Нови Сад је био, рецимо, до седамдесетијех година српска Атина, а сада је Биоград српска Атина. [...] У даљем разговору они су од себе одбили и сваку помисао на утакмицу с Биоградом и нагласили, да од паметнога књижевнога рада не може бити штете...” А. Фабрис, „Матица српска”, *Срђ*, год. III, бр. 19, Дубровник, 16. октобра 1904, стр. 867–868. Овај чланак из *Срђа* исте године је прештампан у *Новом Србобрану*. Видети: А. Фабрис, „Матица српска”, *Нови Србобран*, год. II, бр. 230–232, Загреб, 21. октобра (3. новембра) – 23. октобра (5. новембра) 1904. (подлистак).

¹⁶ Тих. Остојић, „Матица српска”, *Стражилово*, год. V, број 39, у Новом Саду, 27. септембра 1892, стр. 619.

¹⁷ Исто, стр. 620.

је Остојић писао 1892. године, појавиће се као замерка и у студији „Од чега болује Матица српска” 1907. године „*Летопис* онда излази с оним што има и до чега може да дође, узима откуд добије. Али стога је и једностран или су му теме неактуелне, апстрактне, далеко од нашег топлог живота, те и хладне, без утецаја на нас. Ми *Летопис* примамо свако два месеца, али га без интереса остављамо, неисечена, на полицу”¹⁸. Захтев да *Летопис Матице српске* обрађује теме које су актуелне и значајне за Србе у Угарској, постаће део програма овог часописа, у периоду од 1912. до 1914. године, када уредник постаје Тихомир Остојић и када се *Летопис*, према запажању Милана Петровића, приближио „... потребама стварног, и то специфично вођанског живота. Губећи свој ранији свенародни, он постепено, у све јачој мери добија покрајински значај.”¹⁹

Ипак, о Матици српској и *Летопису Матице српске*, те о књижевним и културним приликама у Новом Саду на почетку XX века, Тихомир Остојић најинтензивније је писао у часопису *Покрет*. Оснивачи и сарадници *Покрета*, Тихомир Остојић, Милутин Јакшић, Јован Радонић и Станоје Станојевић (група тзв. „покреташа”), у шест свезака *Покрета*, колико их је изашло у периоду од 1899. до 1912. године, расправљали су о Матици српској, о положају и значају Новог

---

¹⁸ Тихомир Остојић, „Од чега болује Матица српска”, *Покрет*, свеска 4, 1907, стр. 43.

¹⁹ Милан Петровић, „Тихомир Остојић као уредник *Летописа*”, *Летопис Матице српске*, год. 126, књ. 366, св. 4, 1950, стр. 278.

Сада за угарске Србе, о Српском народном позоришту, *Летопису Матице српске*, као и о другим важним друштвеним питањима, попут стипендијског питања и питања телесног васпитања српске омладине. Млађи чланови Књижевног одељења Матице српске²⁰ у критичко-полемичким текстовима, објављиваним на страницама *Покрета*, захтевали су реформу и реорганизацију Матице српске²¹, као што су се, уједно, залагали за оснаживање Новог Сада и његово претварање у културно и политичко средиште оностраног српства.

Чланке и студије Тихомира Остојића посвећене Матици српској (њеним финансијским приликама,

---

²⁰ Управо због чињенице да су „покреташи” били чланови Књижевног одељења Матице српске, издавање *Покрета* протумачено је, од стране Матичиног секретара Милана Савића, као нелојалан гест, будући да су на седницама Књижевног одељења и Књижевног одбора Матице српске сарадници *Покрета* могли изнети своје примедбе „У седници Књижевног одељења 26. августа 1899. секретар М. Савић је изразио чуђење и негодовање што се четири члана Одељења на овај начин обраћају јавности. По његовом мишљењу писци су учинили нелојално и некоректно дело, нападајући Матицу с леђа. Предложено је да Одељење осуди овај поступак, али није наишао на подршку већине чланова.” Живан Милицавац, „Тихомир Остојић, реформатор Матице српске”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 13, св. 1, 1965, стр. 174.

²¹ Још 1892. године, у студији „Матица српска”, Тихомир Остојић писао је „Последње је већ време, да се код нас једном почне не само озбиљно него и умесно мислити о приликама Матичиним, да се пронађу недостаци, а и прави путеви те да се једном изведе из чаме институција, која је у својој замисли тако здрава и корисна.” Тих. Остојић, „Матица српска”, *Стражилово*, год. V, број 40, у Новом Саду, 4. октобра 1892, стр. 636.

издавачкој делатности и мрежи повереника), објављене у *Стражилову* и *Летопису Матице српске*, са прилозима овог аутора штампаним у часопису *Покрет* повезује доследност аргументације, трезвено расуђивање и залагање за спровођење програмских начела о просвећивању народа и борби против дилетантизма. Дакле, као што је у студији „Матица српска” Тихомир Остојић констатовао: „... *требало би прибрати у Н. Сад што више спремних и доконих књижевних снага, од којих би се образовало књижевно одељење и одбор.*”²², тако је у студији „Од чега болује Матица српска” Остојић закључио: „Нама је јасно, *да обнове и препорода наше просвете, а с њом и целог нашег друштва не може бити без препорода наше интелигенције и без јаког културног центра који би правилно функционисао.*”²³, при чему је важно запазити да ће ова идеја о Новом Саду као културном и просветном центру угарских Срба остати трајна преокупација Тихомира Остојића и једна од кључних тачака Остојићеве програмске и реформаторске делатности, те да ће бити унета и у програмски текст „Приступ новог уредника” 1912. године „За организацију свих тих радова потребан је добро уређен центар. Таки жив, пробуђен, агилан центар би давао доста радника Матици. У таком центру би Матица имала обилату

---

²² Тих. Остојић, „Матица српска”, *Стражилово*, год. V, број 39, у Новом Саду, 27. септембра 1892, стр. 621.

²³ Тихомир Остојић, „Од чега болује Матица српска”, *Покрет*, свеска 4, 1907, стр. 46–47.

помоћ, те би свој велики задатак лако извршивала.”²⁴ Пре него што је у обимној студији „Од чега болује Матица српска”, за коју је Скерлић оценио да „... не само да пружа лепо градиво за оцену прилика у Матици српској, него се одликује здравом и озбиљном критиком онамошњих друштвених и културних одношаја.”²⁵ Тихомир Остојић устврдио „По историји и по размештају културних фактора просветни центар не може бити за наше крајеве друго место него Нови Сад.”²⁶ Остојић је, у другој свесци *Покрета*, у расправи (заправо предавању које је, као потпредседник Српске читаонице у Новом Саду, одржао на првом читаоничком селу 9. (22) фебруара 1902. године): „Има ли Нови Сад услова да остане средиште оностранога српства” полемисао са анонимним аутором прилога „Писмо из Војводине”, објављеним у београдском листу *Коло* (ур. Данило Живаљевић). Насупрот аутору „Писма из Војводине”, који је уочио опадање моћи Новог Сада и партијску разједињеност у Матици српској („Писац напомиње како су некад Нови Сад и Панчево били

²⁴ Тихомир Остојић, „Приступ новог уредника”, *Летопис Матице српске*, год. 87, књ. 285, св. 1, 1912, стр. 18.

²⁵ А., „Од чега болује Матица српска, од Тих. Остојића, (Покрет, св. 4). Карловци, Српска манастирска штампарија, 1907. [8°. Стр. 55+2 л. Цена 60 потура.]”, *Српски књижевни гласник*, књ. XX, бр. 4, 16. фебруар 1908, стр. 299. Ауторство овог (и бројних других) прилога разрешио је Драгиша Витошевић. Видети: Драгиша Витошевић, *Непотписани Скерлић*, приредила Невена Витошевић Ђеклић, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 311.

²⁶ Тихомир Остојић, „Од чега болује Матица српска”, *Покрет*, свеска 4, 1907, стр. 48.

средиште српских културних тежња, како су ту били некада прави књижни тргови. 'Некада је Н. Сад', вели од речи до речи писац, 'предњачио у књижевности, он јој је давао импулса, а данас тај Н. Сад нема више ни свог књижевног листа.' [...] 'И у Матици су се', вели писац, 'редови сасвим проредили, а што су они тако ретки, доста је крива и наша несрећна партајска поцепаност'.²⁷) и који је расправљао о томе који ће град преузети улогу културног средишта северног српства, и који је, у том контексту, истакао Руму, Сремске Карловце и Загреб, дајући предност Загребу и верујући да Нови Сад „...’може остати нека мања културна тачка’”.²⁸, Тихомир Остојић истиче да једини град који може бити културни, политички и привредни центар угарских Срба јесте, искључиво Нови Сад²⁹, како због повољног географског положаја, тако и због економске

---

²⁷ Тих. Остојић, „Има ли Нови Сад услова да остане средиште оностраног српства”, *Покрет*, свеска 2, 1902, стр. 8–9.

²⁸ Исто, стр. 10.

²⁹ Колико је Тихомира Остојића ова тема заокупљала сведочи и текст „Пример Новог Сада”, у којем се Остојић враћа на полемику са анонимним сарадником *Кола*, остајући, при свом ставу о Новом Саду као једином граду који би могао бити средиште *овоностраног српства* „Нови Сад у нашем политичком и културном животу новијега доба није на најбољем гласу. Пре девет година је један непознат писац у београдском књижевном листу *Колу*, у 'Писму из Војводине', тврдио, да је Нови Сад некада у књижевности предњачио и давао јој импулса а да се сад, као културни и књижевни центар овамошњег српства, губи.” Т. Р., „Пример Новог Сада”, *Трговачке новине: орган Српског трговачког удружења и гласило српске трговачке омладине*, год. IX, бр. 6, Нови Сад 6. (19) фебруара 1910, стр. 42. (подлистак).

моћи, културних институција и великог броја српског становништва „Нови Сад, поред свих својих мана и погрешака које је чинио и чини, има много важних особина, које ће га одржати на старом часном положају. Он лежи скоро на средини између Бачке, Срема и Баната, има саобраћајне везе, и на води и по суку, на све стране, стога је у јужној Угарској најважније привредно и трговачко место. Нови Сад има три српска новчана завода и највише привредних задруга, а ту је и седиште Трговачког удружења. Н. Сад је средиште једне епархије; несумњиво је средиште наше журналистике и књижевности, јер је у њему Матица српска, а то су две важне чињенице. Ту је једина српска гимназија у Угарској, виша женска школа, велик број основних школа, седиште Народног позоришта, ту је повелик број просветних и хуманитарних српских установа и удружења. Поврх свега тога јако пада на вагу што у њему живи близу 10 хиљада православних Срба који су још доста имућни и прометљиви, а околина му је с ове и с оне стране Дунава скоро сва српска. Нови Сад дакле и по историји, и по економном и комуникационом положају, и по броју Срба, и по околини, и по важности културних установа стоји и сад на првом месту међу нашим варошима.”³⁰ Пишући о уредницима и сарадницима *Летописа Матице српске* од покретања до времена када је *Летопис* уређивао Милан Савић, и дајући преглед историјата Матице српске, од оснивања

---

³⁰ Тих. Остојић, „Има ли Нови Сад услова да остане средиште оностраног српства”, *Покрет*, свеска 2, 1902, стр. 26–27.

до осамдесетих година XIX века, у студији „Средина Матице српске”, првом тексту који је објавио у *Покрету*, Тихомир Остојић као разлог за Матичино пресељење из Пеште у Нови Сад наводи то да се из града са незнатним бројем српског становништва Матица измешта у Нови Сад, у *средину српства и отечество учених Србаља* „Већ 1851. год. пада предлог да се Матица сели у Нови Сад, и то с овом мотивацијом: ’Нови Сад је у средини српства, отечество учених Србаља, место је дакле за преселеније Матице најугодније’. (Записник Матичин 1851. год. 18. авг. бр. 25.)”³¹ На сличан начин, у „Прилогу историји Матице српске”, тј. у приређеном и прокоментарисаном писму Ђорђа Магарашевића Јовану Хацићу, које пружа увид у околности настанка Матице српске, али и у околности које су довеле до покретања *Летописа Матице српске*, Тихомир Остојић, описујући Нови Сад у првој половини XIX века, констатује: „Нови Сад је у својем имућном и образованом грађанству у почетку XIX века имао услова да постане културни и књижевни центар више него и једна наша варош. Нови Сад је имао тада чисто српски карактер, околина му беше претежно српска. Требала му је само за опћесрпски културни центар још једна духовна санкција. А њу је добио Нови Сад у оснивању српске гимназије.”³² Не изненађује, стога,

---

³¹ Тих. О., „Средина Матице српске”, *Покрет*, свеска 1, 1899, стр. 35.

³² Тих. О., „Прилог историји Матице српске. Писмо Ђорђа Магарашевића Јовану Хацићу”, *Летопис Матице српске*, год. 84, књ. 250, св. 4, 1908, стр. 68.

што ће о Српској православној великој гимназији у Новом Саду Тихомир Остојић написати подробну студију „Оснивање Новосадске гимназије”, за коју је податке прикупио у Државном архиву у Бечу: „Већ кад сам јесенас пошао из Н. Сада у Беч, мислио сам, а и Г. управитељ Пушибрк ми је напомињао, да загледам у овдашње архиве, има ли што о нашој гимназији. На велико моје изненађење нашао сам у Staatsarchiv-у масу врло важних и врло интересних аката о нашој гимназији и о карловачкој (на Карловачку сам морао доћи, јер, како се из аката види, оснивање наше стоји у најтешњој вези с карловачком и акти наше упућују на акте Карловачке).”³³ Након детаљног приказа дуготрајне борбе за оснивање једине српске гимназије у Угарској, Остојић примећује да је ова институција, која је од 1819. године постала потпуна шесторазредна гимназија, заслужна за стварање световне српске интелигенције у XIX веку, те да је она, умногоме, допринела и постепеном прерастању Новог Сада у културно средиште: „Од то доба се Нови Сад, мало по мало, али поуздано, издиже у књижевности до средишњег положаја не само код Срба у Угарској него, за по века, у целом српству. Он добива у то време частан назив 'Српска Атина'. Што се Нови Сад уздигао и могао уздигнути до културног и књижевног средишта српства између 1820–1870, треба да захвали својој гимназији која је производила

---

³³ Наведено према: Милан Савић, „Преписка са Тихомиром Остојићем”, у: *Прилике из мога живота*, приредили Миливој Ненин и Зорица Хаџић, Академска књига, Нови Сад, 2009, стр. 197–198.

широку масу интелигенције, избацивала на површину вође друштва и давала на својим катедрама дуго време једино уточиште људима од књиге и науке.”³⁴

Доследност у ставовима Тихомира Остојића о Матици српској уочава се како у захтеву да Матица буде књижевни а не новчани „завод”, тако и у преданом раду на сузбијању дилетантизма у науци о књижевности.

---

³⁴ Тихомир Остојић, „Оснивање Новосадске гимназије”, *Летопис Матице српске*, год. 86, књ. 265, св. 5, 1910, стр. 76. Као и студију „Од чега болује Матица српска”, тако је и *историјско-културну студију* „Оснивање Новосадске гимназије” Тихомира Остојића приказао Јован Скерлић, учивши: „Писац се није упуштао у патриотска парафразирања као што је некада у сличним приликама радио Александар Сандић, но је по досад непознатим и необјављеним подацима бечких архива, изнео како се гимназија стварала, испричао цео дуг, тежак и плодан рад на њеном оснивању.” Л., „Стогодишњица прве гимназије српске”, *Српски књижевни гласник*, књ. XXIV, бр. 9, 1. мај 1910, стр. 711. Видети и у: Драгиша Витошевић, *Непотписани Скерлић*, приредила Невена Витошевић Ђеклић, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 314. Чини се да је Скерлић, попут Тихомира Остојића, разумео значај који су Матица српска и Српска православна велика гимназија у Новом Саду имале за очување српског културног и националног идентитета у Угарској, те се тако могу разумети речи Тихомира Остојића изговорене на Скерлићевом укупу: „Иако си Ти, Својом свешћу и срцем, Својим друштвеним делањем и књижевним радом, припадао целом српству, па чак и југословенству, ипак већина Твога научнога рада говори о нашем крају. Ако бисмо хтели да се препиремо коме делу нашега народа припада то лепо право да Ти буде највише дужан и захвалан – а Ти си заслужио таку племениту утакмицу – ми бисмо смели стати на среду и рећи: ’Ми смо то, Срби с оне стране Дунава и Саве! Наш је Скерлић по мајци, наш је и по већини својих мисли!’” Видети: „Д-р Јован Скерлић”, *Летопис Матице српске*, год. 89, књ. 299, св. 3, 1914, стр. 105 [329].

Жеља Тихомира Остојића да Матица српска има више књижевних добротвора „Мислимо да би више требало чувати чисто књижеван карактер Матици. Зато јој желимо више књижевних добротвора него просветних.”³⁵, изречена у студији „Матица српска” 1892. године, биће поновљена и приликом критике рада управних органа ове установе 1904. године: „Матица је постала новчан завод. Прост народ је, на жалост, и не зна и по чем другом него по давању зајмова. ’Идем у касу’, рече једном неки сељак и показа на Матицу. Књижевност је бачена у запећак. О њој се мимогред мисли и ради.”³⁶ Главна замерка коју је Тихомир Остојић у текстовима публикованим у *Покрету* упутио Матици српској и начину организације њених послова јесте – нерад чланова Књижевног одељења Матице српске и њихова небрига према општем интересу српског народа, што је Остојић илустровао статистичким подацима, како за период од 1864. до 1880. године, тако и за период од 1901. до 1907. године „Ко загледа, може лепо видети ту, да од 122 члана Књижевног одељења њих 57, дакле скоро половина, *ни једнога чланка нису написали у Летопис*. Али и од осталих 65 чланова већина је веома мало привредила. Само 18 њих можемо назвати стубовима *Летописа*.”³⁷, односно „Од 1901. год. до данас изашло је 40 књига *Летописа*. [...]”

³⁵ Тих. Остојић, „Матица српска”, *Стражилово*, год. V, број 38, у Новом Саду, 20. септембра 1892, стр. 605.

³⁶ Скупштинар, „Матичина скупштина”, *Нови Србобран*, год. II, бр. 188, Загреб, уторак, 31. августа (13. септембра) 1904, стр. 1.

³⁷ Тих. О., „Средина Матице српске”, *Покрет*, свеска 1, 1899, стр. 39.

Од 70 чланова Књижевног одељења, у поменутих 40 књига *Летописа* дали су веће радове само њих 14....[...] Од 22 почасна члана дала су веће радове само 3....”³⁸

Упркос констатацији о разлозима пресељења Матице српске у „отечество учених Србаља”, Тихомир Остојић није презао од реалног сагледавања стања у „средици српства” и од његове конструктивне критике „Од 1864. год. до 1880. изашло је за 16 година свега 12 књига *Летописа*. Дакле ни једна књига на годину! Је ли то тај ’већи, снажнији, огромнији рад’? Зар тако у ’отечеству учених Србаља’?”³⁹, као што је, упркос дивљењу према Светозару Милетићу, Остојић без идеализовања могао да сагледа минули период српске културне и политичке историје и да укаже на штетност акције која је била једнострана, тј. искључиво политичка „Цела та акција је била једнострана и чисто политичка, а истицала је из особитог схватања ондашњих људи. [...] Према том ратном плану се даље поступило: остављене су на страну све друге ствари и издала се опћа лозинка: *политичка борба*, борба за народна права, борба за права која је српски народ крвљу својом заслужио, која су му привилегијама гарантована.”⁴⁰

---

³⁸ Тихомир Остојић, „Од чега болује Матица српска”, *Покрет*, свеска 4, 1907, стр. 38–39.

³⁹ Тих. О., „Средина Матице српске”, *Покрет*, свеска 1, 1899, стр. 37.

⁴⁰ Тих. Остојић, „Има ли Нови Сад услова да остане средиште оностраног српства”, *Покрет*, свеска 2, 1902, стр. 15–16. Занимљиво је да је Скерлић, који је, како је запазио Васо Милинчевић (Видети: Васо Милинчевић, „Студије Тихомира Остојића о

Један од циљева Остојићевог културно-просветног програма, који се одразио и на уређивачку политику и концепцију *Покрета*, била је борба против дилетантизма. Тако ће Остојић, свестан да „И у књижевности треба да воде главну реч стручњаци и специјалисте.”⁴¹, критиковати непостојање свести о раздвојености научних дисциплина и еклектицизам у приступу сарадника *Летописа Матице српске* „Па како су разноврсни Матичини критичари! Један пише критике на ове ствари: драма, географија Црне Горе, комедија, приповетка, медицинска терминологија, оцена старих записа, спев, хигијена; други један: етнографија, драма, филологија, физика, историја, поетика, аграрна кемија; трећи: кемија, физика, драма, теорија комедије, драма, етнографија, народна привреда; четврти: педагогија, физика, зоологија, културна историја, естетика; пети: извори за српску историју, педагогија, културна историја, о надзору школа, фолклор, приповетка, комедија, путопис, географија, трагедија – итд. Ко мени не верује, нека се сам

српским романтичарима”, *Свеске Матице српске: грађа и прилози за културну и друштвену историју. Серија књижевности и језика*, бр. 20, св. 7, 1991, стр. 56), неретко парафразирао Тихомира Остојића у својим монографијама, у књизи *Омладина и њена књижевност*, навео управо ову мисао Тихомира Остојића о политичкој борби угарских Срба: „Пише Скерлић да један наш ’млађи писац’ каже да се све гледало кроз светлост политике... А из фусноте сазнајемо да је мислио на Тихомира Остојића...”, Миливој Ненин, „Јован Скерлић и Тихомир Остојић”, у: *Сви моји банатски писци: приказе и прикази*, Банатски културни центар, Ново Милошево, 2016, стр. 67.

⁴¹ Тихомир Остојић, „Од чега болује Матица српска”, *Покрет*, свеска 4, 1907, стр. 10.

увери. Може се мислити већ а ргіогі да ове оцене нису добит за нашу науку и књижевност.”⁴² На сличан начин, Тихомир Остојић захтеваће да драматург и чланови Позоришног одсека Српског народног позоришта буду стручњаци, јер „... интеллигентни људи у ’Српској Атини’ би могли сад већ знати, да су књижевност, уметност и позориште така поља на којима се више ни код нас не могу дилетанти башкарити.”⁴³

Упркос томе што замисли о реформи Матице српске које су покреташи покушали да спроведу почетком XX века нису успеле⁴⁴, како због неслагања са управом Матице српске и Матичиним секретаром, тако и због одласка Јована Радонића и Станоја Станојевића у Београд, Тихомир Остојић ће, 1911. године, када је постао секретар Матице српске (а 1912. године и уредник *Летописа Матице српске*), добити прилику да реформски програм покреташа спроведе у дело. Озбиљан, одговоран и савестан, Тихомир Остојић, чији су избор за секретара Матице српске поздравили Ватрослав Јагић („Многопоштовани пријатељу! Баш сте ме обрадовали! Мило ми је што су на тако многобројној

---

⁴² Тих. О., „Средина Матице српске”, *Покрет*, свеска 1, 1899, стр. 41.

⁴³ Тихомир Остојић, „Шта смета развијању нашега позоришта”, *Покрет*, свеска 5, 1910, стр. 24.

⁴⁴ Позитивну оцену намера и планова о Матици српској коју је имала група окупљена око *Покрета* дао је Васа Стајић, уз концизан опис новосадског и карловачког програма (које је детаљно предочио Тихомир Остојић у студији „Од чега болује Матица српска”), у тексту: Васа Стајић, „Матица српска и Срби у Угарској”, *Босанска вила*, год. XXV, број 7–8, Сарајево, април 1910, стр. 114.

скупштини изразили повјерење Вама и што је скупштина прошла тако озбиљно и мирно. Нека виде господа Мацари да су Срби још живи! Побједа млађе генерације значи, надајмо се, напредак и ред. Разумије[м] Вашу патриотску забринутост и озбиљну вољу да оправдате свачије очекивање. Познавајући Вашу јаку вољу, не бојим се, да не бисте умјели, само дај бог здравља, о којем треба да водите рачуна.⁴⁵), Владимир Ћоровић („Нема сумње да је Вашим доласком у Матицу ушао у њу један нов дух рада и енергије и да она, ако што има да учини, може то да постигне само преко Вас.“⁴⁶) и Јован Скерлић („Допусти да ти пријатељски честитам на избору. Не само најбољи но једини могућ избор који су учинили, то је био твој. На теби је сад да дижеш из рушевина, и буди уверен да ће сви добри Срби и истински пријатељи наше књижевности бити уза те.“⁴⁷), био је свестан тежине задатка који му је поверен: „Ја сам био један од најстрожих критичара правца и програма Матичина рада. Лако може

---

⁴⁵ „Писма Ватрослава Јагића Тихомиру Остојићу”, приредила Марија Клеут, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 22, св. 1, 1974, стр. 160.

⁴⁶ „Писма Владимира Ћоровића Тихомиру Остојићу”, видети у: Миро Вуксановић, „’Просвјета’ и Матица српска”, у: *Српска проза данас. Сто година Просвјете и њених знаменитих личности, Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи, научни скуп историчара у Гацку, 19–23. септембар 2002*, Билећа–Гацко, Просвјета, 2003, стр. 493.

⁴⁷ Наведено према: Миливој Ненин, „Јован Скерлић и Тихомир Остојић”, у: *Сви моји банатски писци: приказе и прикази*, Банатски културни центар, Ново Милошево, 2016, стр. 73.

бити да ће сад јавност наша од мене више и тражити него што би тражила од кога другог на овом месту.”⁴⁸

На недостатке амбициозно осмишљених *Правила за организацију и рад стручних зборова у Књижевном одељењу Матице српске*⁴⁹, која је саставио углавном Тихомир Остојић, пријатељски и благо Остојићу су, у приватној преписци, скренули пажњу, како Стојан Новаковић, тако и Ватрослав Јагић. Новаковић и Јагић сугерисали су Остојићу да, уколико би дошло до реализације ових *Правила*, Матица српска не би била књижевно или просветно друштво, него трећа академија наука, „Разумијем Вашу благородну тенденцију те јој желим сјајна успјеха, и ако се пуно бојим, да ће велики дио Ваших жеља остати ’глас вапијушћаго’. Ви имате на једноме мјесту, да нећете да буде Матица ’Академија’, али кад би се испуниле све Ваше жеље и остварили Ваши планови, то би било готово и више, но што ради академија биоградска или Загребачка, или бар свакако – корисније, пошто је ближе потребама

---

⁴⁸ Тихомир Остојић, „Приступ новог уредника”, *Летопис Матице српске*, год. 87, књ. 285, св. 1, 1912, стр. 1.

⁴⁹ Као што је формулисао *Правила за организацију и рад стручних зборова у Књижевном одељењу Матице српске*, тако је Остојић, након Првог светског рата, када је постао редовни професор и први декан Филозофског факултета у Скопљу, али и први председник Скопског научног друштва, осмислио *Правила* ове организације, која ће бити објављена у *Годишњаку Скопског научног друштва* 1925. године. Видети: Олгица Момчиловић, „Др Тихомир Остојић и Скопско научно друштво”, *Свеске Матице српске: грађа и прилози за културну и друштвену историју. Серија књижевности и језика*, бр. 20, св. 7, 1991, стр. 24–27.

народа, док су по мојему мишљењу у нашим академијама решавана питања из више математике и тд. – луксус!”⁵⁰, односно „У садашњем плану нема ипак јединства нити се може извршити. По њему Матица би требала да буде Академија за земље Карловачке Митрополије, а у исто време популарно књижевно друштво. Кад бисте и могли извршити тако простран програм, средства вам ни за трећину недостају. [...] Иначе су Матице свуда друштва за ширење и неговање књижевности. Уз књижевност свуда иду занимљиве и популарне монографије из науке. Све опширније, систематскије, сухопарније треба да иде на другу страну.”⁵¹ Иако циљеви формулисани у *Правилима* која је саставио Тихомир Остојић нису у потпуности извршени, како због недостатка материјалних средстава, тако и због почетка Првог светског рата и Остојићеве интернације, ипак се делатност Тихомира Остојића, како у *Покрету* деведесетих година XIX века, тако и у Матици српској од 1911. до 1914. године, може сагледати као амбициозно постављен, савесно спровођен и родољубив план о просвећивању народа и претварању Новог Сада у културно средиште северног српства.

Један од основних предуслова за претварање Новог Сада у културно-просветно средиште северног

---

⁵⁰ „Писма Ватрослава Јагића Тихомиру Остојићу”, приредила Марија Клеут, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 22, св. 1, 1974, стр. 162.

⁵¹ „Писма Стојана Новаковића Тихомиру Остојићу”, приредио Радмило Димитријевић, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. 41, св. 3–4, 1975, стр. 250.

српства, Тихомир Остојић видео је у раду на умножавању српске интелигенције, коју је угарска влада, смишљеном културном политиком, потиснула са свих важнијих државних положаја „Број наше интелигенције сведен је на *minimum*. Сад већ, може се рећи, у 'српској' Атини има професора, учитеља, свештеника, чиновника, уопће интелигенције, више Мађара него Срба. Наша је интелигенција, углавном, ограничена на автономне чиновнике. Недостатак интелигентног подмлатка се живо осећа у Новом Саду.”⁵², односно „У 'Српској Атини' има сад туђе интелигенције више него српске! Није ли то смешно? А шта смо ми учинили да празне редове наше интелигенције попунимо? У нашој сметености ми смо пустили да туђа интелигенција у 'Српској Атини' мајоризира српску. И онда се чудимо, зашто наш културни центар не функционише правилно.”⁵³ Овај проблем, који је Остојића дуго заокупљао и о којем је писао и у тексту „Једно важно културно и социјално питање” 1913. године⁵⁴, био је разлог због

---

⁵² Тих. Остојић, „Има ли Нови Сад услова да остане средиште оностраног српства”, *Покрет*, свеска 2, 1902, стр. 22.

⁵³ Тихомир Остојић, „Од чега болује Матица српска”, *Покрет*, свеска 4, 1907, стр. 49.

⁵⁴ „Чује се, истина, код нас и тај глас да ми имамо доста интелигенције. Али статистика друкче говори. Поред свег тога што имамо народних стипендија (неки, од ока, тврде да их имамо и одвише!), било је у Угарској на универзитетима српских ђака год. 1900/1. свега 1.28%, дакле половина процента броја становника. Адвоката има 1.9%, лечника 0.7%, апотекара 1.2%. Ови бројеви не говоре за многобројност наше интелигенције.” Тихомир Остојић, „Једно важно културно и социјално питање”, *Летопис Матице српске*, год. 88, књ. 296, св. 6, 1913, стр. 7. [607].

којег је Остојић полемисао са Васом Пушибрком, аутором брошуре *Српске штипендије*, који је тврдио да Срби у Угарској имају довољно високо образованих људи, док је, насупрот њему, Остојић приметио: „Код нас је уопће веома распрострањено мишљење да ми имамо доста интелигенције. То је голема заблуда. Ни по количини ни по каквоћи немамо ми доста школованих људи и стручњака. (Немамо доста ни трговаца ни занатлија). Докле год има толико српских села с Чивутима лекарима, докле год српске парнице воде Чивути адвокати, докле год наше куће зидају и наше земље премеравају странци, докле год ми нисмо кадри да са својим људима освојимо муниципална звања, индустријска предузећа, новчане заводе и тд. – бар ове који су у претежно српским крајевима – дотле нека нико не говори о великој множини наше интелигенције.”⁵⁵ Смањење српске интелигенције (и уопште, српског становништва), недовољан број специјалиста (а мноштво дилетаната), непостојање промишљене и развијене културне политике, нерад и непродуктивност чланова Књижевног одељења Матице српске, небрига према општим националним интересима проблеми су које је „одушевљени просветитељ” запазио у „отечеству учених Србаља” и на које је, као наставник, уредник и културни радник, покушао да утиче.

Док је као јавни радник Тихомир Остојић настојао да поврати углед Српске Атине који је она уживала шездесетих и седамдесетих година XIX века, као

---

⁵⁵ Тих. О., „Српске штипендије”, *Покрет*, свеска 6, 1912, стр. 51.

књижевни историчар Остојић је, поред студија и монографија о српској књижевности XVIII века (што је била његова основна област истраживања), објављивао студије и чланке о српској књижевности XIX века, где се по озбиљности приступа и аналитичкој подробности⁵⁶ издваја студија „Змај Јован Јовановић и Ђорђе Рајковић на основу писама и других извора”, објављена 1908. године у *Летопису Матице српске*. За књижевноисторијски приступ Тихомира Остојића карактеристичан је индуктивни метод и помно архивско изучавање извора. Тако, као што је о оснивању Новосадске гимназије Остојић писао на основу података до којих је дошао у Државном архиву у Бечу и Угарском државном архиву, односно, као што је о новосадским библиотекама (Библиотеци Матице српске, Библиотеци Српске велике гимназије, Библиотеци Епархије бачке, Библиотеци више девојачке школе и Библиотеци Српске основне средишње школе) писао на основу проучавања њиховог библиотечког фонда, Тихомир Остојић, који је и

---

⁵⁶ Аналитичност и егзактност Тихомира Остојића иронично је прокоментарисао Лаза Костић „На пример, у једном од писама упућеном Савићу, Лаза Костић помиње фотографију, насталу 1861. године, на којој се налази у друштву глумачких дилетаната. Онда, помало заједљиво додаје: ’Та би се слика могла донети, и то је једна епизода из наше културне историје. Ј. Скерлић или Тих. Остојић написао би о томе читаву књигу’. (Видети писмо Лазе Костића упућено Милану Савићу 9. јула 1907. године, РОМС, инв. бр. 1505).” Наведено према: Зорица Хаџић, „Трагови о сукобима и помирењу Милана Савића и Тихомира Остојића”, *Летопис Матице српске*, год. 185, кв. 483, св. 6, јун 2009, стр. 1253–1254.

Скерлићевој *Српској књижевности у XVIII веку* замерио непрецизности проистекле из недовољног бављења архивским истраживањима⁵⁷, као наставник, али и као писац уџбеника из историје књижевности, за властити научни постулат и истраживачко опредељење изабрао је архивски рад, о чему сведоче и сећања Марка Малетина „(У једном његовом писму из доцнијег доба, где једном младом Војвођанину излаже шта би све требало да буде посао војвођанских књижевних радника, налази се и овај одломак: 'Проучавање угарских архива и библиотека ради српских ствари. Ово је тема коју сам ја препоручивао неким нашим омладинцима. Један ме је само послушао: Марко Малетин.')"⁵⁸ Не изненађује, стога, одлука Милана Савића, у том тренутку уредника *Летописа Матице српске*, да приређивање и коментаришање писма Ђорђа Магарашевића Јовану Хаџићу, које је Савић добио од Јованке Секулић (Хаџићеве унуке) повери Тихомиру Остојићу⁵⁹, као ни потез Милана Савића, да без консултовања Књижевног одбора Матице српске, од Тихомира Остојића, искусног проучаваоца периодике и преписке српских писаца,

---

⁵⁷ Видети: Миливој Ненин, „Јован Скерлић и Тихомир Остојић”, у: *Сви моји банатски писци: приказе и прикази*, Банатски културни центар, Ново Милошево, 2016, стр. 74.

⁵⁸ Марко Малетин, „Тихомир Остојић, узор новосадских ђака пре Првог светског рата”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 13, св. 1, 1965, стр. 135.

⁵⁹ Видети: Милан Савић, *Прилике из мога живота*, приредили Миливој Ненин и Зорица Хаџић, Академска књига, Нови Сад, 2009, стр. 188–193.

затражи текст о Ђорђу Рајковићу и Јовану Јовановићу Змају⁶⁰.

Почетком XX века, као стални сарадник *Браника*, Тихомир Остојић, у овом „органу Српске народне слободоумне странке”, објавио је низ прилога из оставштине Јована Јовановића Змаја и Илије Огњановића Абуказема. Од грађе коју је Остојић у *Бранику* приредио, најзаступљенија је Змајева и Абуказемова преписка (неки од прилога су и „Писмо Змајево Абуказему” и „Змај и Абуказем”⁶¹), док су Абуказемов шаљиви спев „Усамљени јуноша” (О., „Један Абуказемов спев”, *Браник*, 1905) и одломци из Абуказемовог ђачког дневника (О., „Из дневника покојног Абуказема”, *Браник*, 1907) изузетно интригантни и значајни, не толико због садржине („Усамљени јуноша” Илије Огњановића Абуказема нема високу књижевноуметничку вредност), колико због чињенице да их је приредио Тихомир Остојић. Наиме, стални сарадник *Браника* од деведесетих година XIX века, а интензивно присутан у овом листу (са прилозима о Змају и Абуказему) почетком XX века,

---

⁶⁰ О овоме више: Зорица Хаџић, „Трагови о сукобима и помирењу Милана Савића и Тихомира Остојића”, *Летопис Матице српске*, год. 185, књ. 483, св. 6, јун 2009, стр. 1253, и Милан Савић, *Прилике из мога живота*, приредили Миливој Ненин и Зорица Хаџић, Академска књига, Нови Сад, 2009, стр. 196–197.

⁶¹ О., „Писмо Змајево Абуказему”, *Браник: орган Српске народне слободоумне странке*, година XX, број 153, у Новом Саду, у среду 7. (20) јула 1904. (подлистак, нумерисане стране), и О., „Змај и Абуказем”, *Браник: орган Српске народне слободоумне странке*, година XX, број 147, у Новом Саду, у уторак, 29. јуна (12. јула) 1904. (подлистак, нумерисане стране).

Тихомир Остојић, у 202. броју *Браника* за 1907. годину објавио је одломке из ђачког дневника Илије Огњановића Абуказема, од октобра, новембра, децембра 1862. године, као и од јануара, фебруара, марта и маја 1863. године, при чему је важно да је, међу овим на прескок приређеним одломцима, приређен и Абуказемов запис од 17. децембра 1862. године „17. децембар. Имали смо школску задаћу из Алгебре. Добио сам писмо од Арсена Пајевића, брата мог од тетке, слагача у епископској печатњи.”⁶². Исте, 1907. године, анонимни приређивач, у 230. и 231. броју *Браника*, објавио је „Шест писама дра Илије Огњановића Арси Пајевићу”. Будући да се одмах у уводу текста „Шест писама дра Илије Огњановића Арси Пајевићу” приређивач позива на текст из 202. броја *Браника* „Из дневника покојног Абуказема” („У лиску 202. броја 'Браника' од ове године саопштено је неколико занимљивих стварчица из дневника који је покојни наш Абуказем водио као петошколац у сремско-карловачкој гимназији школске године 1862/3. Под 17. децембром читамо да је забележио у свој дневник, да је добио 'писмо од Арсена Пајевића, брата мог од тетке, слагача у епископској печатњи'. По доброту удове честитог покојног Арсе Пајевића, врло уважене госпође Анке А. Пајевића, загледали смо у шест писама, које је Пајевић сачувао а

---

⁶² О., „Из дневника покојног Абуказема”, *Браник: орган Српске народне слободоумне странке*, година XXIII, број 202, у Новом Саду, у среду 12. (25) септембра 1907. (подлистак, нумерисане стране).

које је Абуказем као гимназиста писао свом брату од тетке, пет као петошколац из Карловаца а једно као шестошколац из Печуја.”)⁶³, чињеница да су оба текста објављена исте године, те да је приређивач Абуказемовог дневника могао имати увид и у Абуказемова писма, углед који је у друштву уживао приређивач одломака „Из дневника покојног Абуказема” који би могао нагнати „врло уважену удову госпођу Анку А. Пајевића” да, писма која је њен супруг сачувао повери Остојићу, али и речи из фусноте унете у приређене одломке Абуказемовог ђачког дневника, којима је укратко описан Пајевићев значај „Заслужног, сад такође већ покојнога књижевника српског и познатог добротвора г. Арсе Пајевића”⁶⁴ (а које подсећају на речи о Анки Пајевић „...удове честитог покојног Арсе Пајевића”), али и писмо које је исте, 1907. године, Тихомир Остојић упутио Милану Савићу, у којем пише „Пре неколико година сам Вам дао на употребу Уписник сегединског ђачког друштва Слоге. Ако Вам овај рукопис више не треба, молим Вас да ми вратите.”⁶⁵ (а знајући да је

---

⁶³ Видети: „Шест писама дра Илије Огњановића Арси Пајевићу”, *Браник: орган Српске народне слободоумне странке*, година XXIII, број 230, у Новом Саду, у четвртак 18. (31) октобра 1907. (подлистак, нумерисане стране).

⁶⁴ О., „Из дневника покојног Абуказема”, *Браник: орган Српске народне слободоумне странке*, година XXIII, број 202, у Новом Саду, у среду 12. (25) септембра 1907. (подлистак, нумерисане стране).

⁶⁵ Наведено према: Милан Савић, *Прилике из мога живота*, приредили Миливој Ненин и Зорица Хацић, Академска књига, Нови Сад, 2009, стр. 184.

Абуказем био дописни члан друштва сегединске гимназијске омладине⁶⁶, као и да је тајно гимназијско друштво чији је Тихомир Остојић био члан такође имало назив Слога), могло би се претпоставити да је Тихомир Остојић приређивач прилога „Шест писама дра Илије Огњановића Арси Пајевићу”. (Овоме у прилог иде и већ поменута чињеница да је Милан Савић, без претходног консултовања са Књижевним одбором Матице српске затражио од Тихомира Остојића да сачини студију о преписци Јована Јовановића Змаја и Ђорђа Рајковића).

Критике, полемике, књижевноисторијске и културноисторијске студије Тихомира Остојића посвећене Матици српској, *Летопису Матице српске*, Српској Атини, Српском народном позоришту, Новосадској гимназији, новосадским библиотекама, соколском покрету, стипендијском питању, али и новосадским књижевницима (Ђорђу Магарашевићу, Јовану Хаџићу, Ђорђу Натошевићу, Ђорђу Рајковићу, Јовану Јовановићу Змају и Илији Огњановићу Абуказему) сведоче о разностраници и ширини Остојићевог културног делања, о активној улози коју је овај научник имао у „средини српства” крајем XIX и у првој деценији XX века, као што указују на јасно дефинисан и брижљиво израђен програм јавног ангажмана „одушевљеног просветитеља”, критичара и историчара српске књижевности

---

⁶⁶ Видети: Илија Огњановић Абуказем, *Ђачки дневник (1862–1863)*, приредили Миливој Ненин и Зорица Хаџић, Академска књига-Филозофски факултет, Нови Сад, 2016, стр. 14–15.

и културе. Запажање Бошка Новаковића: „Тихомир Остојић је био критичар моралне и друштвене атмосфере свога времена, националног и културног стања српског народа. Он је био критичар нарави и менталитета, критичар инерције и јавашлука, неутешно забринут за наш спор ход у култури и непрестано ангажован тамо где се чинило на унапређењу општег стања.”⁶⁷, прецизно је одређење Остојићевих текстова у којима је писао о књижевним и културним приликама Новог Сада на почетку XX века.

Студије и чланци Тихомира Остојића посвећени Српској Атини открили су моралну личност, националисту, наставника, научника, критичара, уредника, стилисту, журналисту, васпитача омладине, у мањој мери и социјалног радника и политичара, што су, заправо, ставке које је сâм Остојић издвојио у необично конципираном некрологу написаном поводом смрти Јована Скерлића⁶⁸. Према томе, пишући о Новом Саду, Тихомир Остојић оставио је, у знатној мери, назнаке властитог аутопортрета, тако да су ови текстови значајни како за историчаре књижевности и културе заинтересоване за прошлост *отечества учених Србаља*, тако и за историчаре књижевности који ће се бавити друштвеном улогом, публицистичким и научним опусом

---

⁶⁷ Бошко Новаковић, „Хронике и критике Тихомира Остојића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 13, св. 1, 1965, стр. 212.

⁶⁸ Видети: „Д-р Јован Скерлић”, *Летопис Матице српске*, год. 89, књ. 299, св. 3, 1914, стр. 106–113.

овог вредног и савесног књижевника, чије је стваралаштво неправедно занемарено и недовољно проучено.

Милица Ђуковић

САДРЖАЈ

Предговор: „Отечество учених Србаља” у критикама и полемикама Тихомира Остојића	7
--	---

I

Има ли Нови Сад услова да остане средиште оностраног српства	43
Средина Матице српске	62
Од чега болује Матица српска	85
Приступ новог уредника	132

II

Шта смета развијању нашег позоришта	165
Оснивање Новосадске гимназије (1810–1910)	187
Новосадске библиотеке: прилог народном просвећивању	231
Наше стипендије с гледишта народне користи	239
Српске стипендије	244

III

Прилог историји Матице српске. Писмо Ђорђа Магарашевића Јовану Хаџићу.....	253
Наши борци за гимнастику (I Д-р Ђорђе Натопшевић, II Ђорђе Рајковић, III Змај Јован Јовановић)	264

Змај Јован Јовановић и Ђорђе Рајковић на основу писама и других извора	274
Писмо Змајево абуказему	383
Змај и Абуказем	385
Напомена приређивача	389